

Vojko Devetak

MJESTO SVETOG SUSRETA (II)

Svetohranište

Izvan euharistijskog slavlja, koje ima središnju funkciju u slavljenju Euharistije, svetohranište dolazi na prvo mjesto. Svetohranište dolazi na prvo mjesto gdje se čuva presv. Euharistija, a »prava i prvotna svrha čuvanja svetih prilika u crkvi izvan mise jest pružanje popudbine; drugotne svrhe su dijeljenje pričesti izvan mise i klanjanje Gospodinu našem Isusu Kristu«. ¹ I u tom čuvanju ostvaruje se Kristovo obećanje: »Ja sam s vama u sve vrijeme do svršetka svijeta« (Mt 28,20).

Sigurno je da se Euharistija čuvala već od početka, jer je bila potrebna za popudbinu umirućima. Nicejski sabor, pozivajući se na staru disciplinu, određuje da se pokornike koji su blizu smrti ne smiju ostaviti bez popudbine. Sv. Justin pak piše da su đakoni posvećeni kruh nosili onima koji nisu sudjelovali u misi. ² Stari spisi spominju da je Serapion Aleksandrijski pred smrt primio svetu pričest koju mu je po nekom mladiću poslao svećenik.

Budući da u ono vrijeme nije bilo mise kroz tjedan, dozvoljavalo se vjernicima da posvećeni kruh nose svojim kućama i pričešćuju se kroz tjedan. Postoje sigurna svjedočanstva iz III. st. da su vjernici u svojim kućama pohranjivali Euharistiju pod prilikama kruha i vina. Takvu praksu u afričkoj Crkvi potvrđuju Tertulijan i Ciprijan, a za rimsku Hipolit, koji ujedno upozoravaju vjernike da pomno paze na svete prilike od profaniranja, da ne bi što palo i propalo, da ne dođe do ruku nevjernika i da ne bi okusile životinje. Takva praksa trajala je sve do VIII. st. kad se presv. Euharistija, da bi se izbjegla profanacija, počela čuvati samo u crkvama.

U crkvama su postojala posebna mjesta, tzv. Pastoforij gdje su đakoni pohranjivali svete prilike. U posebnoj kutijici ili zamotano u platno Euharistija se pohranjivala u posebne ormariće u sakristiji, u zidu apside ili pod oltarom. Od IX. st. nalazimo na oltarima pomična drvena svetohraništa ili »euharistijske golubice« koje su na lančićima pričvršćenima ra

¹ Sv. kongr. obreda, Uputa o štovanju Euharistijskog misterija, br. 49.

² Apologia I, 65.

stupove visjele nad glavnim oltarom. Zbog pobožne želje vjernika da mogu stalno vidjeti Svetootajstvo u XII. st. počela se graditi svetohraništa monumentalnih konstrukcija s prozirnim posudama. Koncem razdoblja gotike ponekad su to bile prave »euharistijske kule«. Godine 1868. dekret Kongregacije obrada određuje da se na glavni oltar postavlja nepomično svetohranište. Jedino ako se koralni časoslov moli pred glavnim oltarom ili druge okolnosti otežavaju štovanje Euharistije može se svetohranište postaviti na drugi oltar. Svetohranište se nazivalo i »kuća Božja« pa se analogno taj naziv protegao na čitavu crkvenu zgradu.

Sve do X. st. u svetohraništu se čuvalo samo nekoliko svetih hostija za bolesne i umiruće. Nije bilo ni pokaznice, ni procesija s Presvetim, ni podizanja u misi, ni izlaganja Euharistije na klanjanje. Euharistija se više poimala kao sveti čin mise u kojem Gospodin dolazi svojim i s njima slavi euharistijsku gozbu. Stoga u starim bazilikama nije bilo na glavnom oltaru svetohraništa. Više važnosti se davalo Kristovoj prisutnosti u srcima vjernika nego neprekidnoj prisutnosti u svetohraništu. Prigodom nastanka kontroverzija o Kristovoj realnoj prisutnosti, nastali su spomenuti kulturni čini, a kulminantna točka razvoja euharistijske pobožnosti bila je ustanova blagdana Tijelova u XIII. stoljeću. Otada se u životu Crkve duboko ukorijenio euharistijski kult koji je imao karakteristične posljedice u životu vjernika.

Otvoreno ispovijedanje vjere u Kristovu stvarnu prisutnost imalo je svoju veliku apologetsku vrijednost, ali je to stvorilo i radosnu klimu nalaziti se u Kristovoj blizini te razvilo duboku, dugu i doživljenu kontemplaciju. Iz toga se razvio i novi način molitve: osobni dijalog s Gospodinom koji je prisutan u svetohraništu. Mjesto tradicionalne komunitarne pobožnosti od tog vremena silno se razvila sklonost prema mističnoj i individualnoj pobožnosti. Nema sumnje da je velika vrijednost komunitarne pobožnosti kako se to danas naglašava. Međutim, napustiti stil klanjanja kojemu je Euharistija vrhunac, bilo bi veliko osiromašenje.

Zbog objektivnosti i zbog opreza u sadašnjosti, treba napomenuti da je euharistijska pobožnost imala i neželjenih posljedica: pojavila su se razna praznovjerja, fanatizmi, želja za čudesima koja se očekivala od euharistijskih prilika, stvorio se osjećaj naše nedostojnosti i daljine od Boga, osobito u vrijeme jansenizma, pa se napuštala sv. pričest i misa, zadovoljavajući se samo promatranjem sv. hostije.

Danas se ne može zamisliti katolička crkva bez svetohraništa i straže vječnog svjetla, jer je »Euharistija koja se čuva u crkvama duhovno središte religiozne ili župske zajednice, čitave Crkve, svega čovječanstva i svih srdaca«, veli Pavao VI.³ Treba pak naglasiti da u crkvi nije glavna stvar svetohranište već sveti misni čin koji uprisutnuje Osobu našeg klanjanja; da je Krist ustanovio sakrament oltara u prvom redu da ga vjernici mogu blagovati, a ne samo da ga gledaju i da mu se klanjaju. Premda svi noviji crkveni dokumenti govore o Euharistiji, ističu dominan-

³ *Mysterium fidei*, u *Vjesnik đakovačke biskupije*, br. 11, Đakovo 1965, str. 198.

tni položaj svetohraništa, oni ujedno naglašavaju i druge načine na koje je Krist prisutan: »Glavni načini na koje je Krist prisutan u svojoj Crkvi postupno se očituju kod svete mise; prvo se njegova prisutnost pojavljuje u samom skupu vjernika okupljenih u njegovo ime; zatim u njegovoj riječi kad se čita i tumači Pismo te u osobi služitelja; najzad na poseban način pod euharistijskim prilikama«. ⁴

Biskupski ceremonijal i kodeks crvenoga prava određuje da se presveta Euharistija čuva na najjemenitijem i najplemenitijem mjestu crkve, a to je u pravilu veliki oltar. Doista, glavni oltar je najprikladnije i najveličanstvenije mjesto za tako veliki sakrament. Zato to tako treba i biti, osim slučaja kad se za čašćenje Euharistije nešto drugo smatra prikladnijim i dostojnijim. Kao iznimke se spominju: u katedralama oltar s Presvetim treba biti drugi a ne glavni oltar gdje biskup pontificira; u kolegijalnim i konventualnim crkvama gdje se koralna funkcija obavlja kod velikog oltara, jer se u vrijeme tih funkcija ne mogu obavljati euharistijske pobožnosti i da se članovi kora sjete da je Krist prisutan ne samo u Euharistiji već i u molitvi kršćanske zajednice; u mjestima hodočašća ili svetištima gdje se na glavnom oltaru nalaze svete moći ili slike koje su predmet čašćenja, jer pučka pobožnost prema tim svetim slikama može uzrokovati pomanjkanje poštovanja i dužnog kulta Euharistiji.

Vatikanski II. pak veli da »treba preispitati crkvene kanone i propise koji se odnose na odličnost, smještaj i sigurnost svetohraništa« (SC 128). Njegove upute sljedeći komisija za provedbu liturgijske Konstitucije te 1964. određuje da se svetohranište smjesti na sredini glavnog oltara, ili pokrajnoga ali zaista istaknutog oltara, ili prema zakonitim običajima, ili u posebnim slučajevima, s odobrenjem ordinarija, »na drugom kojem mjestu u crkvi, veoma časnom i dostojno urešenom. Dopušteno je služiti misu. licem k puku, također ako na oltaru postoji svetohranište, maleno doduše, ali prikladno«. ⁵ Time je ordinarijima dana izvjesna širina te mogu dozvoliti da se na oltar celebracije postavi malo, ali istaknuto, vidljivo i ukrašeno svetohranište. Naime, ne celebrira se licem prema puku da bi puk mogao vidjeti hostiju, već da se lakše, uz pomoć svećeničkih kretnji, pridruži slavljenju mise.

Daljnji razvoj smještaja svetohraništa nalazimo u »Uputi o štovanju Euharistijskog misterija« u godini 1967. Uputa »preporuča da se svetohranište po mogućnosti smjesti u kapeli odijeljenoj od središnje glavne lađe«, osobito u crkvama gdje se često obavljaju vjenčanja, pogrebi ili ih posjećuju turisti. U svakom slučaju, bilo u kapeli bilo gdje drugdje, mjesto gdje se postavlja svetohranište treba biti vidljivo, odlično, pristupačno za molitvu u intimnosti i tišini, ⁶ prikladno za privatnu molitvu«, naglašava Opća uredba Rimskog misala. Pavao VI. pak naglašava

⁴ Uputa o štovanju Euharistijskog misterija, br. 55; PIO XII, *Mediator Dei*, AAS 39 (1947); II. vat. sabor, *Sacrosanctum Concilium*, br. 7; Pavao VI., *Mysterium fidei*, nav. mj., str. 195–196.

⁵ I. uputa o liturgiji »Inter eocumenici«, br. 95.

⁶ Uputa o štovanju Euharistijskog misterija, br. 53.

va: »Presveti Sakramentat treba čuvati u crkvama na najdoličnijem mjestu i sa što više časti, prema liturgijskim propisima«.7 Da li svim tim zahtjevima odgovaraju naša nova svetohraništa? Biskupi su pozvani da bdiju da se sve postavlja prema crkvenim odredbama.8 »Logično je da oltar ima prednost pred svetohraništem, Žrtva pred Sakramentom, ukoliko oboje, iako pod različitim aspektom, promatraju istu stvarnost presvetog Kristova čovještva«.9 Stoga ako se svetohranište nalazi iza leđa celebranta, on ga za vrijeme mise ne smije svojim tijelom zaklanjati.

Današnji propisi određuju da u crkvi može biti samo jedno svetohranište, nepomično, solidno, čvrsto i sigurno od provale i profanacije. Od kamena ili metala, ne od drva. Drvo može poslužiti za vanjski dekor. Uvijek zaključano, a ključ brižno čuvan. Prisutnost Presvetoga treba biti označena vječnim svjetlom te zastorom bijele ili liturgijske boje dana, a nikako crnim. Osim Presvetoga, u svetohranište se ne smije stavljati ništa drugo: ni relikvije, ni prazne kaleže, ni sv. ulje. Na svetohranište, osim križa, ne smije se postavljati ništa drugo. Stil treba biti u skladu s cjelinom oltara. Za sve eventualne rekonstrukcije ili premještanja treba imati dozvolu ordinacija (CIC 1265-1275; Uputa, br 52-57). U svemu pak treba voditi računa o kršćanskoj predaji, dobrim doprinosima stoljeća kao i o duhovnim gibanjima vremena.

Krsni zdenac

Krsni zdenac ili krstionica je prvo mjesto gdje se čovjek po sakramentu krštenja susreće s Kristom.

Ivan Krstitelj vršio je obred »krštenja«, koji je simbolizirao ulazak u njegovu zajednicu pokornika, u rijeci Jordanu. Pravo krštenje obavljali su apostoli na svakom mjestu gdje je bilo vode (Dj 8,36). Tako se krštavalo u prva tri stoljeća. Krštavalo se i u katakombama, gdje su za to postojala posebna mjesta. Budući da su u prvim stoljećima sve do XII. st. krštavalo uranjanjem u vodu, za obred krštenja upotrebljavale su se kuće obraćenih patricija koje su imale dvorane za kupanje ili u predvorju »impluvium«, tj. bazen u koji se skupljala kišnica. Od IV. st. uz bazilike i biskupijska središta grade se neovisno od crkvene zgrade posebna zdanja koja su isključivo rezervirana za krštenje. Te zgrade iznutra i izvana ukrašavalo se biblijskom tipologijom krštenja. Bile su većih i manjih dimenzija. Carigradska krstionica bila je tolika da se u njoj održao crkveni sabor. Bile su i raznih oblika: okrugle, sedmerokutne (što je simboliziralo stvaranje u sedam dana), osmorokutne (simbolizirale Kristovo uskrsnuće koje se zbilo osmi dan). Krsni bazen, u koji se krštenik uronjavao, obično se nalazio usred zgrade. Bio je ograđen zaštitnim zidom da se sačuva stid krštenika koji je goi silazio u bazen. Na ulazu u bazen krštenik bi odlagao svoju odjeću, što je značilo da odbacuje staroga gre-

⁷ *Mysterium fidei*, nav. mj., str. 198.

⁸ *III. uputa o liturgiji*, Rim 1970, br. 10.

⁹ *M. RIGHETTI, Storia liturgica I*, Milano 1964, str. 517.

šnog čovjeka, a na izlazu s druge strane preporođen vodom krštenja odijevao se u bijelu odjeću, što je značilo da prihvaća novog čovjeka po Kristu. U bazen se silazilo preko triju stepenica koje su simbolizirale trostruko odricanje od sotone, a izlazilo s druge strane preko tri stepenice koje su simbolizirale presv. Trojstvo po kojem je krštenik preporođen. Takva krstionica kod nas je sačuvana u Poveljima na otoku Braču. U IX. stoljeću, kad se u sjevernim krajevima zbog zime počelo krštavati u crkvama, i to polijevanjem, grade se unutar crkve, obično kod ulaznih vrata, što simbolizira ulaz po krštenju u zajednicu vjernika, plitki kameni bazeni na kolenom postolju. Nad bazenom bio je drveni ili metalni ormarić u kojem se čuvala krsna voda i sveta ulja, a nad njim lik sv. Ivana Krstitelja. U XVI. stoljeću, kad je krštavanje polijevanjem postalo općenito, svuda se postavljaju takvi mali krsni zdenci kod ulaznih vrata ili u posebnim kapelicama.

Svaka župska crkva mora imati krstionicu, ali iz pastoralnih razloga i potreba ordinarij može dozvoliti ili narediti da se krstionica postavi i u druge crkve (CIC 774). Rimski obrednik pak određuje: »Krstionica neka bude na pristojnom mjestu, pristojna oblika i od čvrste građe koja će dobro držati vodu. Pristojno ukrašena i ograđena rešetkom, nek ima ključ i bravu te bude tako zatvorena da u nju ne može prah i drugo blato. Gdje se zgodno može, neka se u njoj naslika ili metne slika sv. Ivana kako krsti Isusa. Krstionica treba imati sakrarij u koji otječe ili se izliva upotrebljena krsna voda« (RO II, g. 1, br. 46 i br. 5)

Liturgijska obnova u skladu s komunitarnim karakterom krštenja (SC 27) određuje: »Kod gradnje i urešivanja krstionice neka se brižno nastoji da se očituje dostojanstvo sakramenta krštenja a mjesto neka bude prikladno za obavljanje zajedničkih obreda.«¹⁰ Komunitarni karakter zahtjeva da se krstionica tako smjesti kako bi mogla sudjelovati brojna zajednica. Stoga se predlaže da se krstionica smjesti na čelo lađe kao pandan ambonu. U tu svrhu može se upotrijebiti i prenosni zdenac. Krstionica treba da bude vidljiva, ne smije se postavljati u kut ili neko zabačeno mjesto. »Dijete koje mi je Bog dao — veli jedan kršćanski otac — ne smije postati mizantrop ni egoista, već treba jednoga dana shvatiti da pripada zajednici Crkve i za Crkvu.«¹¹ Stoga je krštenje vidljivo i u zajednici. Znakovitost krštenja traži da krstionica ima svoje stalno mjesto, da bude trajni zadatak susreta s Kristom i novog rođenja, mjesto gdje se obavlja obnova krsnog zavjeta i koje se pohađa, kao što su u prvo doba novokršteni iza krštenja tu više dana hodočastili. Ako se krsti polijevanjem, krsni zdenac treba biti iznad poda; a ako se krsti uranjanjem, bazen se gradi u podu. Liturgijska obnova želi obnoviti prastari način krštavanja uranjanjem slijedeći Pavlovu nauku o krštenju koje je sudjelovanje u Kristovu pashalnom otajstvu: »Zajedno s njim ukopani u krštenju, s njim ste i uskrsnuli« (Kol 2,12; Rim 6,3 sl.). Dobro

¹⁰ I. uputa o liturgiji, br. 99.

¹¹ V. SCHURR, *Cura d'anime in un mondo nuovo*, Alba 1960, str. 110.

je krstionicu priključiti na dovod žive vode kako se valoriziralo u prvo doba. Budući da je krštenje bitni element kršćanskog života, krstionica treba biti lijepa i dotično uređena.

Ispovjedaonica

Sakrament pokore ili »drugo krštenje«, kad se pokajani grešnik ponovo susreće s Kristom, zbiva se na mjestu koje se zove ispovjedaonica.

Prema starim pokorničkim knjigama i slikama, privatna ispovijed obavljala se u kući ili u crkvi na otvorenom. Svećenik bi pokraj oltara sjedio na niskoj stolici, a pokornik — primajući odrješenje — pred njim klečao. Takav direktni susret, bez ograda, između svećenika i pokornika zahtijevao je prastari obred pružanja svećenikovih ruku nad pokornika. Prve uza zid crkve postavljene, ali otvorene ispovjedaonice, susrećemo u XIV. stoljeću. Prve norme kakva treba biti ispovjedaonica postavio je sv. Karlo Boromejski, a njih je prihvatio i Rimski obrednik Pavla V. (1614. god.) i crkveni zakonik.¹²

»Ispovjedaonica za ispovijed žena neka se uvijek smjesti na otvorenu i vidljivu mjestu, i uopće u crkvi ili polujavnoj bogomolji određenoj za žene. Na ispovjedaonici neka bude između pokornika i svećenika stalna i sitno bušena rešetka. Žene neka se ne ispovijedaju izvan ispovjedaonice, osim radi bolesti ili druge prave potrebe i uz oprez. Muškarci se mogu ispovijedati i u privatnim kućama.«¹³

Liturgijska obnova sakramenta pokore nužno traži posadašnjenje mjesta ispovijedanja. Ispovijed je kao i svi sakramenti komunitarni liturgijski obred. Čovjek se grijehom ne odjeljuje samo od Boga već i od kršćanske zajednice jer grijeh pogađa i zajednicu: »Ako pati jedan ud, s njim pate svi udovi« (1 Kor 12,26). U sakramentu ispovijedi pokornik se vraća Bogu, ali i crkvenoj zajednici. Svoje obraćenje pak postiže i snagom djelovanja Crkve.¹⁴ Zbog komunitarnog značenja ispovijedi, sasvim je naravno da se ona obavlja na takav način i na takvom mjestu kako bi mogla sudjelovati čitava zajednica i da ujedno bude osigurana apsolutna diskrecija razgovora između pokornika i ispovjednika. Stoga komunitarni karakter ispovijedi diktira da se ispovjedaonica ne stavlja u kut ili sjenu; svećenik kao predstavnik zajednice treba biti vidljiv zajednici i pokorniku, a kao službenik Crkve odjeven u talar s kotom i ljubičastom štolom; pokornik može biti, zbog diskrecije, u zastrtom svjetlu. Novi obred propisuje polaganje ruku i zahtijeva što je moguće direktniji ljudski kontakt i komunikativnost. Tu komunikativnost i neposrednost susreta ne bi smjele priječiti neprikladne ispovjedaonice. One trebaju biti funkcionalne i tehnički prikladne za normalni ljudski razgovor. To nužno zahtijeva da se subesjednici dobro vide. Kako se može s

¹² UŠENIČNIK, Liturgika, Ljubljana 1933, str. 57; M. Righetti, Storia liturgica I, str. 474—475.

¹³ Rimski obrednik, II, g. 1, br. 8—9; CIC 909.

¹⁴ V. DEVĚTAK, Nove orijentacije sakramenta pokore, u Vjesnik nadbiskupije splitsko-makarske, br. 1, Split 1978, str. 29—30.

nekim normalno komunicirati ako se nikako ne vide ili jedva naziru u mraku? Nikako ne odgovara probušenih limova ili rešetaka. Sistem koji blokira otvor prema pokorniku treba biti takav da osigura mogućnost normalnog razgovora i ujedno isključi strah da bi što čuli oni koji stoje blizu. Ispovjedaonica ne bi smjela predstavljati hermetičku zatvorenost između svećenika i vjernika. Da bi se izbjeglo probušene ploče ili letvice, ne bi li se moglo primijeniti sistem probušenog stakla kao što se prakticira kod administrativnih ureda, ne bi li vertikalno postavljene letvice sačinjavale dostatnu separaciju? Najbolje bi odgovarale posebne prostorije s klecalom, stol s križem i stolicama za svećenika i pokornika te se tako ispovijedalo oči u oči. Ukoliko se upotrebljavaju tradicionalne ispovjedaonice, trebale bi biti iznutra osvijetljene, barem ondje gdje se nalazi svećenik, da pokornik vidi njega i njegove sakramentalne kretnje. U svakom slučaju treba omogućiti vjernicima slobodu izbora, tj. da izaberu mjesto koje bolje odgovara njegovu senzibilitetu.

Relikvije

Relikvije su tjelesni ostaci nekog mučenika, sveca ili blaženika čije je štovanje Crkva odobrila.¹⁵

Kult relikvija bio je vrlo živ i raširen već u početku kršćanstva. Visoko dostojanstvo koje su mučenici imali u prvoj kršćanskoj zajednici i njihovo posebno štovanje dovelo je do liturgijskog kulta relikvija. Već za vrijeme progonstava grobovi mučenika bili su bratska sastajališta kršćana da se ohrabreni njihovim uzornim primjerom svjedočenja i vjernosti Kristu pripreme za borbu koja ih čeka. Posmrtni ostaci mučenika bili su kršćanima »izvrsniji od najdragocjenijeg kamenja i vredniji od zlata«. ¹⁶ Spomen na kršćanske junake i uzore nije se ograničio samo na čitanje njihovih života ili na komemoriranje u misi čitanjem diptiha na kojima su bila napisana njihova imena već i na posebno štovanje i čuvanje njihovih smrtnih ostataka. Na mjestima gdje su bili ostaci mučenika i sve-taca slavila se euharistija, podizali oltari, kapele, velebne crkve, osnivali gradovi u koje se i hodočastilo.

Vrlo rano, osobito poslije prestanka progona, pod utjecajem Ivanova viđenja »opazih pod žrtvenikom duše zaklanih zbog riječi Božje i zbog svjedočanstva« (Otk 6, 9), relikvije mučenika pridružile se oltaru euharistijske žrtve. Crkva je smatrala prikladnim da one koji »su prali svoje haljine i objelili ih u krvi Janjetovoj« (Otk 7, 14) i svojim patnjama dopunili što nedostaje Kristovim mukama (Kol 7, 14) kao pobjedničke žrtve pridruži mjestu gdje se slavi Kristova žrtva. »Krist na oltaru, jer je za sve umro; a oni pod oltarom, jer su njegovom krvi otkupljeni«, tumači sv. Ambrozije.¹⁷

¹⁵ Zbog praznovjernog polmanja izbjegli smo dosadašnji naziv »svete moći«.

¹⁶ *Martyrium Polycarpi*, c. 18, PG 51, 1043.

¹⁷ *Epist.* 22, 15.

Želja biti u zajedništvu s onim koji su na najsavršeniji način u svom životu ostvarili Kristovo pashalno otajstvo poticala je kršćane da dijele to zajedništvo ne samo u životu već i u smrti i poslije smrti. Stoga su oko njihovih grobova pokapali i svoje mrtve.

Nastupom slobode, počelo se iskapati tjelesa mučenika koja su bila kojekuda razasuta i sahranjivati ih u časne i simbolički ukrašene kamene sarkofage. Ako nije bilo čitavih tjelesa, onda su razne dijelove tijela, njihove kosti, a kasnije i njihovu odjeću i predmete koji su bili u dodiru sa svecima stavljali u posebno ukrašene relikvijare, moćnike, prikladne za njihovo čuvanje i štovanje. Moćnici su se pravili iz drva, kamena, dragocjenih metala, u raznim oblicima i prema umjetničkom stilu vremena. Čuvali su se na časnim mjestima, a pred njima se palio tamjan i svijeće.

Crkve koje su posjedovale čitava tjelesa mučenika smatrale su se posebno privilegiranim i časnim. Kako je to željela imati svaka crkva, već je sredinom IV. st. na Istoku i na Zapadu nastalo grozničavo traženje mučeničkih grobova. Pomamnost za svetačkim ostacima u mašti lakovjernog puka, pa čak i monaha, pronalazila je, na temelju tobožnjih svrhnaravnih objava, fiktivne grobove mučenika, pa bi tu stavljali spomen obilježja. Tako su neautentične relikvije postale predmet kulta. Tu žalosnu zloupotrebu odmah na početku oštro su osudili oci IV. kartaškog sabora. Nastalo je i skoro magično poimanje da tjelesa svetaca daju posebnu moć i zaštitu pred nesrećama onim koji ih s poštovanjem dotaknu. Tome su podlegli i neki istočni oci, sv. Ćiril Jeruzalemski, sv. Ivan Krizostom, sv. Bazilije, koji piše: »Tko takne kosti mučenika, dobiva dio one posvetne milosti koju su oni posjedovali.«¹⁸ Međutim, sv. Augustin tumači da se štovanje relikvija temelji na činjenici što su sveci Kristovi udovi, Božja djeca i prijatelji, te naši zagovornici; da je njihovo štovanje lažno ako to nas ne pokrene da ih nasljedujemo: »honorare et non imitari, nihil est aliud quam mendaciter adulari.«¹⁹ Da bi svaka crkvena zajednica mogla imati koju relikviju, počeli su najprije na Istoku a zatim i na Zapadu dijeliti tjelesa na dijelove kako bi se svi mogli koristiti njihovim »moćima«. Službena Crkva ustajala je protiv takvog nepoštivanja, ali nije to mogla lako spriječiti jer su grobovi mučenika bili izvan gradskih zidina i tako svakome pristupačni. Grobovi su bili opljačkani prigodom provale Vandala, Gota i drugih divljih naroda. U IX. st. posebno su stradale katakombe. Da se grobovi zaštite pred tim nedaćama, prenosili su ostatke mučenika u gradove. Za vrijeme križarskih ratova nastala je prava seoba relikvija. A razdoblje od IX. do XII. st. karakteristično je zloporabama relikvija: trgovina, krađa, krivotvorina itd.²⁰

Sveti oci, pape, službena crkvena vlast, crkveni sabori: IV. kartaški, nicejski (787.), lateranski (1215.) oštro su ustajali protiv raznih zloporaba relikvija, a svemu je stao na kraj tridentiski sabor.

¹⁸ Hom. in ps. 115, PG 33, 112.

¹⁹ Sermo 235, 1, PL 38, 1447.

²⁰ M. Righetti, Storia liturgica II, Milano 1969, str. 422—426.

Dakle, liturgijsko štovanje relikvija nalazimo već početkom kršćanstva.²¹ Štovanju mučeničkih relikvija priključilo se između IV. i V. st. štovanje relikvija asketa, svetih djevice, ispovjednika. Najstarije i najistaknutije liturgijsko štovanje relikvija jest stavljanje relikvija u oltar prigodom njegove posvete. Zatim je slijedilo nagomilavanje sarkofaga i relikvijara na oltar što je, kako je već pisano, degradiralo pravo značenje oltara. Službena rimska Crkva sve je to primila s velikom rezervom i oklijevala potvrditi takav postupak, dok je »istočna Crkva sve do danas izbjegavala tolerirati na oltaru prisutnost predmeta koji nisu bili nužni za euharistijsku žrtvu«²²

Relikvijama se iskazivala čast ljubljem, kađenjem, procesijama. Pred njima se nije poklevalo. Poklecanje je bilo propisano samo za relikvije sv. Križa koje su bile posebno štovane. U nekim krajevima kler je u ulaznoj procesiji nosio relikvije i postavljao ih na oltar²³, a na kraju mise s njima se podjeljivao blagoslov.²⁴ Od IX. st. na godišnju svetkovinu sv. eca izlagalo se na štovanje njegove relikvije. Neke se izlagalo rjeđe, u višegodišnjim razmacima, kao npr. sv. Sindon u Torinu. U mnogim biskupijama slavio se kolektivni blagdan svetih relikvija, a za tu prigodu odobren je 1914. vlastiti formular za misu i časoslov.²⁵

Možda je nekome, posebno nekatolicima, teško shvatljivo kako ostatci svetaca mogu biti predmet kulta. Ako častimo grobove roditelja, ako s posebnom ljubavlju čuvamo uspomene onih koji su s nama bili posebno povezani, ako se s poštovanjem zaustavljamo pred grobovima slavnih ljudi, onda je sasvim naravno da častimo ostatke onih koji su na savršen način Kristovi svjedoci i udovi, Božja djeca i prijatelji, a naši uzori i zagovornici, kako to veli sv. Augustin²⁶ i sv. Toma koji nadodaje: »I sam Bog primjerno štuje ove ostatke čineći čudesa u njihovoj prisutnosti«²⁷

Ako štujemo relikvije i veselimo se što ih posjedujemo, nije to stoga što ih smatramo nekakvim čudotvornim amuletima ili što u njima vidimo nekakvu mističnu energiju, već kao ostatke osoba koje su na najeminentniji način pokazale svoju vjernost Kristu i za koje vjerujemo da su sada kod Boga. Relikvije nas podsjećaju da te osobe nas pred Bogom zagovaraju i pozivlju nas da slijedimo njihov primjer.

Disciplina i kult relikvija

Današnja crkvena disciplina razlikuje: *veće* (majores seu insignes) i *manje* (exiguae) relikvije. Veće su: čitavo tijelo ili veći dio tijela, glava, ruka, noga ili koja velika kost, dio tijela na kojem je svetac posebno mučen, te srce, jezik ako su čudesno sačuvani. Sve ostalo su manje relikvije. Sve ono što je bilo u nekoj vezi sa svecem, npr. odjeća, te predmeti koji

²¹ Usp. V. Devetak, Spomendani svetaca, u Služba Božja, 4. Makaraska 1977, str. 285—290.

²² J. A. JUNGSMANN, Missarum sollemnia, Casele 1961, str. 216.

²³ J. A. Jungmann, nav. dj. I, str. 180.

²⁴ J. A. Jungmann, nav. dj. II, str. 332.

²⁵ AAS 6 (1914), 196.

²⁶ De civ. Dei, I, c. 13.

²⁷ Summa Th. III, q. 25, a. 6.

su mu pripadali ili kojima su bili mučeni relikvije su u širem smislu ili relikvije *dodira*.

Veće relikvije se pohranjuju u crkvama, a manje vjernici mogu držati kod kuće ili ih pobožno nositi.

»U Crkvi se prema predaji štiju sveci, pa neka se poštuju i njihove vjerodostojne moći« (SC 111). Dobro je i korisno ponizno zazivati i štovati relikvije Božjih ugodnika (CIC 1276). Štovanje relikvija nije apsolutno već relativno (CIC 1255/2).²⁸

Javno se smiju izlagati i štovati relikvije samo onih osoba koje je Crkva proglasila svetima i čija se imena nalaze u martirologiju. Relikvije blaženika smiju se štovati samo u crkvama kojima je Sv. Stolica dozvolila njihovu misu. Relikvije moraju biti zatvorene i zapečaćene u posebnim kutijicama.

Ne smije se javno štovati ostaci onih koji su umrli na glasu svetosti i nazivaju se sluge Božje (*servi Dei*), niti onih koji imaju naslov časnici (*venerabilis*).

Relikvije se ne smiju javno štovati ako nemaju potvrdu autentičnosti, vjerodostojno pismo. Isključivo dijecezanski biskup može dozvoliti štovanje relikvija koje nemaju autentično pismo, ako se štiju od starine i nije sigurno da su falsificirane.

Na javno štovanje ne smiju se postavljati relikvije na oltar na kojemu je izloženo Svetootajstvo. Niti se smiju ljubiti ni s njima blagoslivljati dok je izloženo Svetootajstvo. Ne smiju se stavljati na svetohranište, ni u svetohranište, ni ispred vrata svetohraništa. Veće relikvije ne smiju se stavljati na oltar već pokraj njega ili ispod njega.

Kad su izložene, trebaju pred relikvijama gorjeti dvije svijeće. Mogu se kaditi, nositi u procesiji i s njima blagoslivljati, ali se ne smije pred njima poklecati. Daje ih se ljubiti pod staklom ili svilom, a tom prigodom svećenik treba biti odjeven u kotu i štolu liturgijske boje sveca. Pri davanju na ljubljenje može svećenik izgovarati riječi: »Zagovorom i zaslugom svetoga N.N. podao ti Gospodin zdravlje i mir.«

Prenositi tjelesa ili veće relikvije s jednog mjesta na drugo u istoj crkvi ne može se bez dozvole ordinarija, a iz jedne crkve u drugu bez dozvole Sv. Stolice.

Za privatno štovanje nije potrebno proglašenje svetim ili blaženim, ni biskupovo odobrenje. Ako je netko privatno uvjeren o svetosti osobe, može je i privatno štovati.

Relikvije sv. Križa spadaju u posebnu kategoriju i ne smiju biti zatvorene zajedno s ostalim svetim relikvijama. Njih treba čuvati u posebnoj relikvijaru. Ako je relikvija sv. Križa bila izložena ili nošena u procesiji (može se nositi pod baldakinom), mora se na koncu s njom dati blagoslov. Dok se podjeljuje blagoslov, ne smije se ništa pjevati. Pred ovom relikvijom se pokliče. Boja ruha je crvena (usp. CIC 1281 — 1287).

²⁸ Apsolutni kult usmjeruje se osobi. Relativni kult odnosi se na stvari koje sa štovanom osobom imaju specijalni odnos, kao što su slike, smrtni ostaci i stvari koje su osobi pripadale.